

namely: all peoples must decide their own fates by themselves.

The analysis of the functioning of associative names shows that both the form and the content of the name can be associative; the evoked associations can be connected not only with an individual character but also with a group of characters perceived integrally; the use of associative names in a literary text can be rather informative in the matter of genre and theme attribution of the work.

1. Shchetinin L.M. (1966). Slova, imena, veshchi [Words, names, things]. Rostov na Donu: Izd-vo Rost. un-ta, 222 p.
2. Mikhailov V.N. (1988). O spetsifike literaturnoi onomastiki [On the specifics of literary onomastics]. In: *Voprosy stilistiki. Stilistika khudozhestvennoi rechi: mezhvuz. nauch. sb.* [Questions of stylistics. The style of artistic speech: interuniversity scientific collection]. Saratov: Izd-vo Sarat. un-ta. Issue 22. Pp. 3-19.
3. Aldridge J. (1973). The Sea Eagle [novel]. K.: Dnipro Publishers, 280 p.
4. Pelevina N.F. (1980). Stilisticheskii analiz khudozhestvennogo teksta [Stylistic analysis of a literary text]. L.: Prosveshchenie, 270 p.
5. Vonnegut K. Jr. (1972). Slaughterhouse-Five or The Children's Crusade [novel]. New York, 215 p.
6. Merkulov S.G., ed. (1995). Tayna imeni: sbornik [Secret of a name: miscellany]. Kharkov: Osnova, 608 p.
7. Kobozeva I.M. (2000). Lingvisticheskaya semantika [Linguistic semantics]. Moscow.: Yeditorial URSS, 352 p.
8. Belov S. (1991). Boynya nomer «X»: Literatura Anglii i SShA o voyne i voennoy ideologii [Slaughter house X: British and US literature on war and military ideology]. Moscow: Sov. pisatel, 368 p.
9. Greene G. (1959). The Quiet American [novel]. Moscow: Foreign Languages Publ. House, 225 p.

Алла Соколова

к. філол. н., доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

allasokolova@ukr.net

РУДИМЕНТИ ВЕРБАЛЬНОЇ МАГІЇ В БОЛГАРСЬКИХ АГРАРНИХ ОБРЯДАХ ПОДУНАВ'Я

У болгарському фольклорі календарні обряди є одними з найбільш важливих складових усної народної творчості, які виконують перш за все комунікативну функцію. Вони виступають культурним текстом, що складається з мовних і невербальних засобів вираження.

Значний внесок у справу національного й регіонального вивчення фольклорних надбань болгарського етносу зробили Ю. Венелін, М. Державін, Хв. Фовк, М. Малярчук, М. Арнаудов, Н. Шумада, Н. Кауфман, К. Копержинський, Ю. Круть, Н. Задорожнюк, Л. Демиденко та ін. Проте залишається малодослідженим питання вербального супроводу аграрних обрядів, а тому

актуальність дослідження аграрної обрядовості полягає у виявленні основних смислових домінант народного календарного циклу, міфологічних уявлень народу про картину світу.

Мета нашої студії – проаналізувати вербальні одиниці болгарських обрядових текстів, у яких збережено рудименти давніх хліборобських культів, та з'ясувати магічну роль словесних формул в обрядах землеробського циклу.

Матеріалом дослідження стали тексти, які виголошувалися безпосередньо під час землеробської праці на території республіки Болгарія, а також перенесені болгаро-переселенцями на південь Бессарабії.

Вербальні тексти супроводжували реальні дії, які виконували під час сівби, період росту, досягання, збирання сільськогосподарських культур. Метою такої словесної аури було забезпечення врожаю, благополуччя, родинного достатку. Чимало текстів виконували продукуючу функцію, адже їх виголошували передчасно, як правило, на початку календарного року, і вони супроводжували символічні дії (наприклад, новорічне посівання зерном) [1, с. 123].

Найбільш архаїчним типом словесного супроводу аграрної обрядовості були короткі замовляння, засновані на вірі в магічну силу слова. Для таких формул характерними є наказові або закличні інтонації, які досить часто звучали як наказ: «дай», «взemi», «идвай» («дай», «забери», «йди»). Наказові інтонації чергувалися з молитовними: «дай Боже», «руди, Боже, пшеница», «руди, Боже, и до година» («дай Боже», «уроди, Боже, пшеницю», «уроди, Боже, и на той рік»).

Найчастіше вербальний текст вмонтовано в структуру обряду і складає з ним єдине ціле. Прагматика словесних формул визначається тим хто, коли, де, з якою метою, за яких умов виголошує магічні тексти. Наприклад, превентивні побажання гарного врожаю виголошували ті, хто приходили вітати на Новий рік, Різдво: «сполазник», «коледари», «сурвакари» («полазник», «колядники», «щедрувальники»). Наприклад, «Да са роди, да са роди, кьде рало ходи и кьде не ходи!» («Хай родиться, хай родиться, де орало ходить і де не ходить» [4].

Розглянемо магічні словесні формули, найбільш характерні для аграрної обрядовості.

Початок всіх робіт позначався традиційним повторюваним зачином молитовного характеру: «Помогни, Боже» («Поможи, Боже»). У Болгарії пахар запалював великодню свічку з примовлянням: «Хайде, Боже, помози!» («Давай, Боже, помози!») [7, с. 62]. Так само говорили і під час сівби: стоячи на межі поруч із зораним полем та готовим до сівби, селянин хрестився та звертався до Бога: «Господ, помогни» («Господь, помози») та розпочинав сівбу.

У болгарських замовляннях за звертанням йде запрошення адресата (Бога) стати учасником і навіть проводирем роботи: «Хайде, Боже, ти напред, а ние след тебе!» («Давай, Боже, ти спершу, а ми за тобою!») [2]; «Бог напред, ние подир! Злато сеем, злато да жънем!» («Бог поперед, ми після! Золото сіємо, золото будем жати!») (вимовляється три рази) [7, с. 63].

Сьогодні вислів «Боже, помогни» («Боже, помози») можна було б вважати десакралізованим, таким, що втратив молитовний характер. Однак обрядова ситуація, у якій бере участь цей вербальний компонент, дозволяє вважати його не лише стереотипним замовлянням, а й молитовним звертанням до Всевишнього.

Під час сівби перші дві пригоршні зерна кидали «землі та сонцю» [6, с. 237], оскільки сонце – головний життєвий фактор, який світить «за да работят хората и да зреят нивите» («щоби працювали люди та достигали ниви») [6, с. 294], а третю – «Богородиці» [6, с. 238].

Д. Маринов так описує момент початку сівби : «орач, вийшовши в поле, чекає, коли зійде сонце. З появою першого променя розламає хліб на чотири частини, призначаючи один шматок сонцю, другий ниві, третій волам, а четвертий собі. Перший кидає назустріч сонцю, щоби його з'їли птахи; другий закопує в землю, щоби його з'їли черв'яки, третій кришить у корм волам, а четвертий з'їдає сам» [5, с. 765].

Ритуальне катання по ріллі, перекатування з боку на бік – широко розповсюджений прийом землеробської магії. Цим актом прагнули віддати свою силу землі та в той же час отримати її силу. Часто цей обряд виконувався на великодньому тижні після молебну в полі.

Особливо нагальним для селянина було прохання про дощ. Так, під час виконання обряду «Пеперуда-лята» учасники ритуалу співають таку пісню-закличку: «Пиперуда ляда по небе се мята, / По небе се лята, / Пу йуга се пада / Й Богу се моли: / «Дай, Боже, дъждец, / Да се руди житу / Желту житу, чернукласу, / Йем кичесту прусо, / Мама да ми меси / Ситен питен кравай, / С лупата гу плеска, / С ърлец гу налага, / С мутикъ гу стържи» [4].

Особливо багатим є репертуар магічних формул, які приурочено завершенню жнив та «завиванню бороди». Ці формули часто складаються з двох частин – присвяти й мотивування: для чого й чому «борода» присвячується саме Спасу, Богу, Миколаю, Іллі. В Болгарії, зав'язавши «бороду» червоною ниткою, говорили: «И догодина със здраве, ето и на дедо Господ брада» («І на майбутній рік зі здоров'ям, це і діду Господу борода») [8, с. 238].

З проханнями про врожай до святих зверталися превентивно у святкові дні, які було їм присвячено. Так, ввечері на день св. Варвари господиня окурювала їжу на святковому столі й говорила: «Да дава всичко св. Варвара! Всичко у дома да се навърви» («Хай св. Варвара дає все! Все в хаті нехай вдасться») [3, с. 55].

У день св. Трифона, коли здійснювалося весняне обрізання винограду, господар стукав топірцем та говорив: «Трифоне, чуеш ли ма? Не мога да та видя от грозде и от плод!» («Трифоне, чуєш мене? Я тебе не бачу через грона та плоди!») [2, с. 87]

Як бачимо, у наведених текстах, що є різними за структурою та прагматикою, досить часто уживаються такі імперативи, як «поможи», «благослови», «роди» та ін. Іноді з цих слів починається формул , а далі конкретизується, про що просить людина.

Магічні замовляння без формального звертання, у яких адресат був присутнім, виголошувались у різноманітних ситуаціях. Це могли бути формули заклинального характеру, які представляли собою магічне утвердження бажаного стану справ. Наприклад, коли сіяч збирався в поле, його дружина виливала перед ним воду зі словами: «Както тече водата, така да тече и житото в хамбара» («Як тече вода, так нехай тече зерно в комору») [3, с. 245].

Заклинання на врожай звучали і вкінці хлібних жнив. Кожен із женців

захоплював жменю колосків зі словами: «Пълна рака, пълан амбар» («Повна рука, повний амбар») [8, с. 238].

Поряд з мотивами побажання благ магичні замовляння містили й охоронні мотиви. Апотропійні вербальні акти, замовляння-обереги повинні були перешкодити вільному чи невільному нанесенню зла, збитку врожаю та добробуту землероба. Такі замовляння виголошували і перед сівбою, і під час вегетації рослин, і під час завершення польових робіт. Адресатами замовлянь були різного роду шкідники (комахи, кроти, черви, миші та ін.), бур'яни та природні стихії (град, посуха, заморозки та ін.), а також підступні демони. У таких випадках вербальний текст, як один з елементів болгарського культурного коду, має комунікативну природу, а його ритуальні функції не завжди експліковані. Семантику таких замовлянь та мету їхнього використання можливо визначити, лише знаючи прагматичний контекст.

Отже, вербальні тексти, які виступають частиною аграрних обрядів, мають чітко виражену мету: звертання, наказ, вимога чи прохання, погроза та ін. Такі словесні формули виконують продукуючу функцію і виступають архаїчним типом словесного супроводу аграрної обрядовості. Магічне наповнення таких вербальних знаків потребує ґрунтовного розкодування й становить перспективність дослідження.

1. Арнаудов М. (1971). Студии върху българските обреди и легенди: [в 2т.]. Т.1. София : Издателство на «БАН», 351 с.
2. Записано в с. Главані Арцизького р-ну від Капової Ганни Миколаївни, 1937 р. н.
3. Записано в с. Василівка Болградського р-ну від Іванової Олени Іванівни, 1939 р. н.
4. Записано в с. Городне Болградського р-ну від Кірмікчі Ірини Петрівни, 1949 р. н.
5. Маринов Д. (1984). Избрани произведения в два тома. Т. 2. Етнографическо (фолклорно) изучаване на Западна България (Видинско, Кулско, Белоградчишко, Ломско, Берковско, Оряховско, Врачанско). София: Наука и изкуство, 928 с.
6. Маркова Л. В. (1978). Болгары. Календарные обычаи и обряды в странах Зарубежной Европы. Летне-осенние праздники. М.: Наука. С. 223-243.
7. Николова В. (1999). Плитка на нивата. Български обичаи при отглеждане на житните култури. София: Дринов, 272 с.
8. Терновская О. А. (1981). О некоторых сходствах и различиях в жатвенной обрядности славян. *Формирование раннефеодальных славянских народностей*, М.: Наука. С. 251-253.